

SADRI MAKSUDÎ ARSAL

Prof. Dr. A. Selçuk Özçelik

Aziz misafirler, muhterem arkadaşlar,

Vefatının onuncu yıldönümünü andığımız şu anda, muhterem hocamız, değerli ilim ve devlet adamı Ordinaryüs Profesör Sadri Maksudî Arsal'ın 1946 ilâ 1950 yılları arasında asistanlığını yapmış, kendisinden feyz alarak yanında yetişmiş bir kimse sıfatıyla huzurunuzda bulunuyorum.

Merhum hocamızın İlmî bakımdan hususiyetlerini ve meziyetlerini benden evvel konuşan arkadaşlarım tebarüz ettirdiler. Ancak bu konuda sadece bir hususu nakletmek isterim: Kendileriyle beraber çalışmağa başladığım zamandan vefatı tarihine kadar geçen on bir sene zarfında —ki hayatının yaşlılık devresine tesadüf eder— gençlere örnek olacak ve âdeta onları utandıracak bir gayret ve enerji ile çalıştığını görmüşümdür. Kendilerini her ziyarete gittiğimde masasının önünde, kitapları ve yazıları ile başbaşa bulurdum.

Sadri Maksudî Arsal hocanın İlmî ağırbaşlılığı yanında, bilhassa millî mes'eleler konusunda engin his ve heyecan cephesine işaret eylemek lâzımdır.

Bu iki cephe, gençlik çağlarından itibaren, merhumun hayatında görülmektedir. Gerçekten, Rusya'daki tahsilini müteakip Fransa'da Paris Hukuk Fakültesini, Sorbon Edebiyat Fakültesinin felsefe ve sosyoloji bölümlerini yirmi altı yaşında bitiren genç üim adamı Sadri Maksudi, Rusya'ya döndükten sonra, Kazan'da yerleşmiş, çok geçmeden Müslüman İttifak Partisine kaydolmuş, bu partinin Nijni-Novgorod'da toplanan kongresine katılarak orada faal bir rol oynamış, 1907'de Kazan Vilâyeti Meb'usu olarak Duma'ya yani Rus Meclisine girmiş, 1917 yılının Martında vukubulan ihtilâlden sonra kurulup İç Rusya ve Sibiryâ Türk-Müslümanlarını içine alan muhtar İdil-Ural Devletinin Başkanı seçilmiştir. Rus ihtilâlinin karışıklıkları içinde başkanlığı olduğu devlet dağıtıldıktan sonra Rusya'dan kaçarak Fransa'ya gitmiş, Birinci Dünya Harbinin mes'elelerini halletmek için Paris'te toplanan Banş Konferansına Rusya (*)

(*) İ. Ü. Hukuk Fakültesindeki anma toplantısında yapılan konuşma.

Türklerinin haklarını kabul ettirmek için çalışmış, bu konuda Barış Konferansına bir muhtıra verdikten başka İstanbul'un işgali sırasında İdil-Ural'daki on milyon Türk adına, işgal altına alınan İstanbul'un bir an evvel tahliye edilerek Türklere verilmesi konusunda bir ikinci muhtıra daha tevdi eylemiştir.

Sıraladığımız siyasî faaliyetleri yanında, merhum hocamızın, İlmî mesaisini devam ettirdiğine ve çok geçmeden Sorbon'a bağlı bir enstitüde Türk Kavimleri Tarihi profesörlüğüne tâyin edilerek ders vermeğe başladığına da işaret etmemiz lâzımdır.

Birkaç sene sonra da yeni teşekkül eden Türk Devleti, merhumu Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde hocalık yapmak üzere dâvet etmiş, kendisi aynı zamanda meb'us seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisinde teşriî faaliyete de katılmıştır. Bilâhare İstanbul Hukuk Fakültesine gelerek orada Umumî Hukuk Tarihi ve Hukuk Felsefesi derslerini okutmuştur. 1950 seçimlerinde yeniden milletvekili seçilerek Üniversiteden ayrılmış ve bir devre daha teşriî faaliyete katılmıştır. Nihayet 1957 yılında fâni hayata gözlerini kapayarak aramızdan ayrılmıştır.

Muhterem profesör siyasetle uğraştığı zamanlarda dahi ümî çalışmalarını ihmal etmemiş, İlmî dürüstlük ve cesaret ile tok sözlülüğü çekinmeden kullanmasını bilmiştir. Talebesine daima milletini ve milliyetini sevmeyi telkin etmiş, ilmin gerektirdiği objektiflikten ayrılmamakla beraber her fırsatta Türk olmakla iftihar etmek gerektiğini ifade ile Türklüğün, Türk Milliyetçiliği duygusunun insanlık âlemindeki yapıcı ve yükseltici değerini belirtmeğe çalışmıştır. Bu suretle Türk Milliyetçiliğinin mânevî mimarı mahiyetindeki hocalık vazifesini bihakkın yapmıştır.

Hayatının son senelerine doğru yayınladığı "Müliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları" adlı değerli eserinde ilim bakımından millet ve milliyet hakkındaki fikirlerini bir arada belirtmek imkânını bulmuştur. Neticede, bugünkü kültürlü milletlerdeki milliyetçiliğin şu esaslara dayandığını ifade etmiştir:

"1 — Bugünkü kültürlü fert ve milletlerin milliyetçiliği rasyoneldir. Mantığa ve akl-ı selime uygundur. Adalet, beşerî tesanüt ve başka milletlerin hürriyetine hürmet esaslarıyla telif edilebilen bir duygudur.

2 — Bugünkü milliyetçilik sosyolojik ve psikolojik esaslara dayanır. Kan tahlili ve kafataslarının şekliyle ügülenmez. Ruh arar. Muayyen bir millete bağlılık ruhu bugünkü milliyetçiliğin esasıdır.

3 — Bugünkü milliyetçilik hürriyetçidir, liberaldir. Bugünkü milliyetçiler bütün milletlerin (hem kendi memleketlerinde yaşayan milletlerin, hem diğer ülkelerde yaşayan mületlerin) hür millet olarak yaşamasını isterler.

4 — Bugünkü rasyonel milliyetçilik aynı zamanda müsavattır. Üstün millet, aşağı millet nazariyesini reddeder. Kendi milletinin diğer milletler üzerinde hukuk, hürriyet ve adalet esaslarına aykırı bir surette tahakküm hakkı olduğunu iddia etmediği gibi, diğer milletlerin kendi milleti üzerinde tahakküm teşebbüslerini de fikirle, kalemle, icabında silâhla reddeder. Her millete millet olarak hürmet eder.

5 — Bugünkü rasyonel milliyetçilik demokratiktir. Kültürlü milliyetçiler hem kendi memleketlerinde, hem diğer memleketlerde halk hâkimiyeti taraftandırlar. Herhangi bir memlekette bir şahsın veya bir sınıfın diğer zümreler üzerinde tahakkümünü zararlı, akli selime aykırı adalet ve hürriyet esaslarına mugayir telâkki eder.

6 — Bugünkü milliyetçilik banşıcıdır. Tecavüzî harplerin aleyhdarıdır. Tecavüzî harpleri bertaraf etmeğe çalışmağı bugünkü kültürlü insanlığın en kudsî vazifelerinden telâkki eder. Ve barışın milletlerin normal, serbest ve seri inkişafının şartı olduğuna inanır.

7 — Bugünkü rasyonel milliyetçilik federalisttir: Harpleri ortadan kaldırmanın, zuhuruna mâni olmanın yegâne yolu fedaralizm olduğuna inanır ve mâkul ve rasyonel esaslara istinad eden, millî devletlerin millî hâkimiyeti, bütün milletlerin hürriyeti, muhtariyeti ile telif edilebilen federal devlet teşkilini bugünkü kültürlü insanlığa düşen bir vazife telâkki eder.

8 — Bugünkü milliyetçilik idealist ve iyimserdir. Beşeriyetin yani bütün milletlerin her sahada hudutsuz inkişaf kudret ve istidadına mâlik olduklarına inanır. Gelecekte dünyada barışın hâkim olması, İktisadî refahın umumileşmesi, serbest inkişaf imkânlarının artması sayesinde beşeriyetin (bütün mûletlerin) bugünküne nisbetle daha müreffeh, daha münevver, maddeten ve mânen daha mes'ut olabileceğine inanır. (Milliyet duygusunun sosyolojik esasları, milliyet duygusunun sosyolojik, psikolojik ve tarihî temelleri üzerinde araştırmalar, İstanbul 1955, s. 222 - 224.)”

Sözlerime son vermeden önce, merhum hocamızın hayatta iken yazıp bastırarak imkânını bulamadığı Selçuk ve Osmanlı Devletleri Hukuk Tarihi'ne ait eserlerinin —ki zannederim ailesi nezdinde mahfuzdur— fakültemiz veya buna imkân olmadığı takdirde ilgili başka bir müesseseye tarafından bastırılması hem Türk irfan hayatına hizmet, hem de ruhunu tâziz bakımından bir kadirşinaslık olacaktır.

Kendisinin üzerinden Cenab-ı Hakkın, rahmetini esirgememesini, tazarrû ve niyaz eyleriz.